

מעולפת ספירים

במשנתו של הבעש"ט הק'

תורת הידיעה והבחירה בספרי הקבלה והחסידות

ועולמו למציאות המוחלטת של הבורא, ספירותיו ועולמותיו, כשכל אחד מהם נותן משקל ומשמעות עמוקה יותר לדברים. כך מוסבר בספר 'עמק המלך', כי בעוד שהבחירה האנושית היא זמנית ועראית ואינה אלא תוצאתו של החטא הקדמוני, הרי שהידיעה האלוקית היא מקיפה וכוללת, נצחית ומתמדת, כך שברור שהידיעה היא העיקר וגוברת על הבחירה - 'ושוטים הם הבני אדם המקשים שהידיעה מכחשת הבחירה, וכי מה לבחירה זמנית של הבן אדם החלוש, אצל הידיעה של הקדוש ברוך הוא, שאינו זמנית, אלא חי וקיים לעד', הוא מוסיף כי הידיעה היא גם גאולתו של האדם מהבחירה - 'שיצא לחפשי אל תענוגי גן עדן'.

רבי ישעיה הלוי הורוביץ בספרו שני לחוות הברית¹ מבאר על דרך הקבלה, ובראשית דבריו מבהיר כי לדעתו אין מקום לשאלה כמו שהציגו הרמב"ם שהרי 'לפי מה שכתבנו שידיעתו הוא בידיעת עצמו ולא ידיעה מצד זולתו ידעת

הידיעה והבחירה בקבלה ובחסידות

ההשקפה המיסטית של תורת הקבלה תופסת את האלוקות כשרויה במציאות הגשמית - על כל רבדיה - באופן אימננטי, כך גם מושגים קבליים דומיננטיים כגון 'אינסוף' מתארים את הבלעדיות המוחלטת השורה בעולמות העליונים, ואת הביטול של המציאות החומרית במקורה האלוקי, כשזאת כוללת את בחירתו העצמאית שחש האדם.

יחסים אלו שבין המציאות החומרית לאינסוף האלוקי מתחלקים בהגדרתם לשלושה שלבים שבהתפתחות תורת הקבלה - הנקראים: 'השתלשלות', 'התלבשות' ו'השראה', כשקבלת הרמ"ק היא בדרך של 'השתלשלות', קבלת הארז"ל באופן של 'התלבשות', וקבלת הבעש"ט זי"ע בצורה של 'השראה', אלא שהצד השווה שבכולם הוא, כי כולם כאחד מתארים את ביטולו והתכללותו של האדם

במחשבה טובה של זיווג בני אדם. מה שהיה קודם מוכרחת צד הטוב ובחירה רעה, הוצרכה להתקמץ נעשה אפסא, וכשאבוא לבאר הידיעה והבחירה בסיעתא דקדושתא בריך הוא ושכינתיה, אציג לפניך מאמר אחד מהזוהר אשר בו יפורש כל דברי הסוד הזה, עד קצהו, ועל"ז וראה שם שמביא את מאמר הזוה"ק המובא בדברינו.

² כלשון העמק המלך (שער יג פרק לה).

זה לטובו שם. וידיעתו של הקב"ה אלו. כי ידיעתו של הקב"ה מקפת זמן העולם הזה ומקצהו ועד קצהו, היינו זמן בריאת כל היצור וגלגוליהם, עד התיקון האחרון, שיצא לחפשי אל תענוגי גן עדן, נמצא שידיעתו של הקב"ה היא טובה לחסיר תאותו וזוהמתו שקבל עד יהיה נקי, וזו סוף ידיעתו לטובה, כמו תחילת ידיעתו, וזוהו אמרם, 'אצל הקב"ה, תחילת המחשבה היא סוף המעשה, וסופו הוא שיצא לחפשי תנם לטובתו. ונמצא שידיעתו של הקב"ה גוברת על הבחירה, ואין לאדם טענה שהידיעה היא מכחשת הבחירה, ולא כדעת הפילוסופים שמכלכלים יסודי התורה בסכרות לבלבל מוחם.

¹ שני לחוות הברית, הקדמה, בית הבחירה.

¹ כך מסביר רבי אייזיק מהומיל, תלמידו של בעל התניא, בספרו "מאמר השפלות והשמחה" (אות עב) עיני שם.

² וז"ל (שער רישא דזעיר אנפין [סז] פרק לו, סג ע"א): (וזהו שאמרו חכמינו ז"ל 'בנשמותיהם של צדיקים נמלך וברא את העולם' (מדרש רבה ח"ב ו), ראה בדיעתו המקפת, שסופם להיות צדיקים, וילך הזוהמא מהם, הנלוח אליהם מן הרע של עולם התווה. והוא גרם בניזקין של הבחירה העולה על מחשבת בני אדם, וידיעתו של הקדוש ברוך הוא היא הרפואה לזה, שנאמר 'אני מחצתי' ואני מחוייב להפאות, ושוטים הם הבני אדם המקשים שהידיעה מכחשת הבחירה, וכי מה לבחירה זמנית של הבן אדם החלוש, אצל הידיעה של הקדוש ברוך הוא, שאינו זמנית, אלא חי וקיים לעד. ומזמן שילך הזוהמא הזאת ממנו, שנעשה צדיק, אז לא יפסקה ממנה שם צדיק, נמצא ידיעתו היא נצחית, ובחירתו זמנית.

ואם לא חטא אדם הראשון לא היה קונה בחירה רעה היא, שהיה אצלו יחידה חיה ונשמה אשר כולו טוב וקודש, וקודש הקדשים. ואלו הפרטים היו מסתלקים בנקיטת מן החוטא היינו, מן אדם הראשון, וזו הלכה הבחירה הטובה, מוכרחת בניצוצה שכולה טוב, ובה הבחירה רעה מוכרחת, ובחירה טובה נדחקת בקרן זווית אצלו, ומאותו היום נתלית

הנבראים אינה שלימות, ולטענתו השאלה היא על יסוד העיקרון שאין עוד מציאות מלבד הבורא - וזאת משום שכל הנבראים יסודם וזאת החיות האלוקית היא ידיעת השי"ת, ואם יש בחירה בלי ידיעה נמצא יש חס ושלום פירוד. בהמשך לכך מבאר כי ידיעת השי"ת היא כללית ומכילה את כל האופנים בהם תהיה המציאות 'כלול מדברים הפכים וכל הדרכים בו', ובעת שהאדם בוחר בדרך מהדרכים אזי הוא 'פותח מקור' לפי מעשיו.

כך גם בספרי החסידות מוצגת השאלה כקושיא על עצם דבר קיומו של הנברא (כולל בחירתו החופשית) לנוכח המציאות היחידה המוחלטת של הבורא, תוך הבנה כי ידיעת הבורא אינה כידיעת האדם אלא היא מהווה וממחה את המציאות כולה - "שהרי ידיעה זו היא חיות כל עובי כדור הארץ כולו והתהוותו מאין ליש" - כמוסבר בספה"ק 'תניא'.

הזוהר הקדוש - רבי שמעון בר יוחאי

שאלת הידיעה והבחירה - עליה דובר בגיליון הקודם - מוצגת באריכות בתיקונים בזוהר חדש¹ כדיון בין רבי שמעון בר יוחאי ורבי יוסי, אולם הדיון חורג שם מההבנה הפשוטה של השאלה.

התיקוני זוהר פותח שם במאמרו של רבי שמעון בר יוחאי שאמר כי בבריאת אדם הראשון ראה הקדוש ברוך הוא כל דור ודור ואמר שבדור זה יהיו צדיקים, באחר בינונים ובאחר רשעים.

כתגובה לדבריו מקשה רבי יוסי ממה שאמרו חז"ל: "שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", מן הנאמר במפורש בפסוק² "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", ובטענה שאם קודם שבאו בני האדם לעולם כבר נגזר עליהם להיות צדיקים או רשעים, אם כן אין זה מה הראוי לזכותם או לחייבם.

רבי שמעון פותח ועונה שזוהי שאלה עמוקה שהפליגו בה הקדמונים וגדולים כשלו בה כיוון שלא ירדו לעומק סודה. רבי שמעון מחבר בין הפסוק³ "בטרים אצרך בבטן ידעתיך", דברי המשנה⁴ "הכל צפוי והרשות נתונה", ודברי חז"ל⁵ "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה".

הסבר תירוצו הוא, שהמחשבה המדוברת כאן היא מחשבת האב בתפלתו לבן ובשעת הזיווג, לפני שהעובר נוצר בבטן, כך שהאב 'מנבא' - או קובע - את עתיד בנו, וכל שכן שהקב"ה, היודע את כל הדורות, יודע את מחשבת האב ואת האדם לפני שנוצר בבטן, וכפי שאמרו חכמינו ז"ל⁶ כי הקב"ה גוזר על טיפת הזרע טרם היוולדה את יכולותיו, כישרונותיו והישגיו הרוחניים: נביא, חכם, בעל מקרא ומשנה, בעל רוח הקודש, משמש בבת-קול לקבוע כמי הלכה, אך לא את רמת הצדקות שלו - "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב".

רשב"י מבאר אפוא את דברי חז"ל כך: הקב"ה יודע את מחשבת האב בשעת הביאה, אם היא טובה הקב"ה מצרפה למעשה - "האי איהו [זה הוא] כל חד בפרט" - נראה שהכוונה היא שהולד, כלומר האדם שעל חופש רצונו אנו דנים, הוא הוא 'המעשה' המצטרף למחשבת האב הטובה, וכך הדבר אצל כל אחד בפרט. ואם המחשבה היא רעה, כגון ביאה אסורה, גם אותה יודע הקב"ה ואין הוא מצרפה למעשה - וכאן מסביר רשב"י את המילה 'מעשה' כמעשיו של הולד, שנותנים חופשיים ולא נקבעים לא בידי מחשבת האב הפסולה ולא בידי המחשבה האלוקית היודעת אותה ואת הולד ומקורו.

הקב"ה יודע וצופה בכל - במחשבה, אך הרשות נתונה - במעשה: אם הוא חייב, כלומר חוטא, במחשבתו ובמעשיו הוא גורם לעולם לדבוק בעץ הדעת טוב ורע, ואם

¹ וזהו לך לשון **התניא** (חלק ראשון, פרק מ"ח): ולקרב אל השכל יותר הוא בדרך משל כמו האדם שמצויר בדעתו איזה דבר שראה או שרואה הנה אף שכל גוף עצם הדבר ההוא וגבו ותוכו ותוך תוכו כולו מצויר בדעתו ומחשבתו מפני שראהו כולו או שרואהו הנה נקראת דעתו מקפת הדבר ההוא כולו. והדבר ההוא מוקף בדעתו ומחשבתו רק שאינו מוקף בפועל ממש רק בדמיון מחשבת האדם ודעתו. אבל הקב"ה דכתיב ביה כי לא מחשבתו מחשבותיו כי הרי מחשבתו ודעתו שיועד כל הנבראים מקפת כל נברא ונברא מראשו ועד תחתיתו ותוכו ותוך תוכו הכל בפועל ממש. למשל כדור הארץ הלוו הרי ידיעתו ית מקפת כל עובי כדור הארץ וכל אשר בתוכו ותוך תוכו עד תחתיתו הכל בפועל ממש שהרי ידיעה זו היא חיות כל עובי כדור הארץ כולו והתהוותו מאין ליש רק שלא היה מתהווה כמות שהוא עתה בעל גבול ותכלית וחיות מועטת מאד כדי בחי' דומם וצומח. אם לא ע"י צמצומים רבים ועצומים שצמצמו האור והחיות שנתלבש בכדור הארץ להחיותו ולקיימו בבחי' גבול ותכלית ובבחי' דומם וצומח מלבד כך אף ידיעתו ית המיוחדת במהותו ועצמותו. כי הוא המדע והוא הידוע והוא הידוע ובידיעת עצמו כביכול יודע כל הנבראים ולא

² יסוף תיקוני זוהר חדש (קכ"א א. ד"ה 'עוד לפי ור"א).
³ ברכות לג ע"ב.
⁴ א"י א"ה ל"ח.
⁵ ירמיהו א. ה.
⁶ אבות ג טו.
⁷ קידושין מ. א.
⁸ נדה טז ע"ב.

הוא חוזר בתשובה הריהו דבק בעץ החיים. וכך תלוי כל דור במעשי האדם, בפרנסיו ומנהיגיו המדביקים אותו בעץ זה או אחר. הקב"ה אינו רואה צדיקים ורשעים ספציפיים ואינו גוזר עליהם שכן יהיו, אלא רואה שבדורו של אברהם יהיו צדיקים ובדור אחר יהיו רשעים.

מתוך דברים אלו נראה שגם מחשבת האב עצמו אינה גזורה בידי הקב"ה, אלא שאף אם אביו מעברו מתוך מחשבה רעה, ואף אם זו מלווה במעשה רע של ביאה אסורה, ואף שהקב"ה יודע שיהיה ממזר או בן של רשע, הקב"ה אינו מצווה את אביו לעברו בביאה אסורה אלא דווקא אוסר על כך בתורה. מכל מקום עולה כאן הטענה אשר לפיה ידיעת השי"ת אינה קובעת, אלא צופה בדברים 'מבחוץ' בלבד - בין אם משום שזו ידיעה אינפורמטיבית בלבד, אף אם היא מצויה בזמן, ובין אם משום שהיא מעל לזמן [וכפי שכתב מבאר בגליון הקודם].

בהמשך הדברים רבי יוסי מוסיף ומקשה שאם הקב"ה רואה את הדורות ואת פרנסיהם ומנהיגיהם, ודאי הוא יודע גם אם הם צדיקים או רשעים, ואם כן חזרה השאלה למקומה. רבי שמעון ממתין על זה כי אכן כך, אבל סוד הדבר עמוק - "הכי איהו ודאי אבל רזא דמלא עמוק הנסתרות להוי"ה אלקינו".

טבא עילאה

כאן מתגלה 'זקן עליון' [ס'בא עילאה] עלום שם, שמציע תשובה נוספת על פי המובא במדרש² כי העולם נברא על ידי התורה ונשמות הצדיקים, כשהתורה היא בעצם טפילה לנשמות הצדיקים, שהרי על פי הלכה מצויים אנו לחלל את

השבת השקולה כנגד כל התורה להצלת נשמה, ומכאן שהעולם נברא בנשמה הנשלחת לכל דור להגן עליו, שכן מקורה בעץ החיים ואינה תלויה בזכות או בחובה המשתייכים בעץ הדעת טוב ורע.

הנשמה היא המהות העמוקה של האדם, כך שמובנה משתנה בהתאם למהותו של כל דור ודור, כך שאם הדור זכאי, כלומר פועל במעשיו החופשיים לטוב - הריהם יורשים את מהותם הנשמית, לעומת זאת אם הדור חייב, כלומר שהוא פועל במעשיו להיפך, לרע - הקב"ה מעביר מהם את מהותם הנשמית והם נותרים ללא הגנה ונידונים לפי מעשיהם.

הרמ"ק

רבי משה קורדובירו - רבו של האריז"ל - בספרו פרדס ירמונים³ כותב באריכות את המענה לשאלה על פי תורת הקבלה. יסוד ביאורו הוא שהידיעה האלוקית והבחירה האנושית נובעות שניהם משתי דרגות שונות בעשר הספירות הקדושות והעליונות, ידיעת הבורא נגזרת מספירת התפארת ואילו הבחירה שבאדם נוצרת ומשתלשלת מספירת המלכות.

כל זמן שהאדם לא בחר מוגדרת ידיעת הבורא כ'ידיעה בכח', לעומת זאת, כאשר האדם בחר באחת מכמה אפשרויות אזי הוא בעצם מוציא את הידיעה האלוקית מן הכוח אל הפועל, ועל ידי כך נוצר 'יחוד בין ספירת התפארת לספירת המלכות כך שיש לידיעת השי"ת השפעה על האדם והעולם, ולעולם יש בכוחה של ספירת המלכות [הבחינה] לגבור על התפארת [הידיעה].

כדרך שבארנו למעלה וכן מוכח כי **דעת זה הוא דעתו וידיעתו** שכן אמר הכתוב (משלי ג) בדעתו תהומות נבקעו. ולא יקשה עלינו א"כ נמצא שאין הוא ודעתו אחד כמו שלא יקשה עלינו שאין הוא וחכמה אחד כמו שנבחר למעלה.

ועתה הנה נודע כי הדעת הוא הת"ת כמו שבארנו בשער שלישי פ"ח. ונודע שבחירת האדם היא מצד המלכות כי ממנה ולמטה שני הדרגים ולפתח חטאת רובץ והיא הנקראת בחירה וכן נקראת בית הבחירה כנודע. **ועתה נאמר כי יש חילוק בידיעת קודם שיחטא האדם אעפ"י שעדיין לא חטאו בין לאחר חטאו.** כי קודם שיחטא היתה הידיעה בחטא ההוא **בדעת אבל לא היה עושה פגם ורושם למעלה מפני שעדיין לא פגם ולא הגביר החיצונים.** וכן נודע זה בידיעה העליונה לענין צדקה ושאר מצות כי עם היות שידוע למעלה אין המצוה משפעת ולא מאירה עד שישעה אותה וז"ש (בראשית כב) עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה. והכונה כי עם היות הידיעה היתה למעלה עכ"ל לא היתה התפארת והמלכות מתייחדים ומשפיעים מצד אותה ידיעה כי היתה בכח. אמנם אחר שבאה בפועל ונעשה המצוה הנה היתה הידיעה בפועל ונתיחדו הת"ת עם המלכות על ידו. והוה עתה ידיעתי שהוא לשון ידיעה וחיבור כמו והאדם ידע כי (שם ד א). וכן לענין העבירה אותה הידיעה העליונה שהיתה בדעת לא עשתה רושם מפני שהקב"ה אינו זן אלא באשר הוא שם אבל אחר שחטא הוא עושה רושם ופגם למעלה.

² בראשית רבה ח ב ו-ז.

³ פרדס ירמונים שער עצמות וכלים (ד) פרק ט.

וזה לשון הרמ"ק שם: אחר שהסכמנו בענין הספירות היותם עצמות וכלים, ונתבאר ענין הטיב שהתוארים שבא"ס לו בו ממש הם אלא באמצעות ספירותיו, כפי שבארנו בפרקים הקודמים. הרווחנו תירוץ יפה ונעים על המבוכה הגדולה שנבוכה בה כל הפילוסופים ורוב חכמי ישראל האחרונים העוסקים בחיצוניות. והיא **אותה ששאל הרמב"ם ז"ל** בספר המדע בה' תשובה פ"ה וז"ל שמה תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה, ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע. אם ידע שיהיה צדיק, אי אפשר שלא יהיה צדיק. ואי"ת שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע, הרי לא ידע הדבר על בוריו עכ"ל. **ונהג לפי השאלה הזאת א"א לומר שתהיה הידיעה למעלה ובחירה ביד האדם כי האחת מנחשת הבחירה. ועתה אין לנו מוז קושיא כלל ועקר.** והענין כי הם הניחו בבורא הידיעה ואמרו שהוא יודע רוצה ויכול, כי עם היות בשאר התארים אין ליחסם אליו האלו אנו מוכרחים. וכן כתבו קצת מן המקובלים.

ואני אומר כי אחר שאמרנו למעלה שהבורא חכם מתוך מדת החכמה ולא בתכמה שחוף ממנו כמו שהרחבנו הביאור בפרקים הקודמים. **כן נאמר כי הכתר נק' רצון והבורא רוצה בו וכבר נאריך בזה בשער הבא. והצחחות פ"ו ב"ה.** וכן הבורא יכול לבנינו כי הוא נקרא **כח כנודע.** וידוע **בדעת כי מדת הדעת היא דעתו של הבורא ר"ל שהוא יודע בו.** ומתוכו

האריז"ל

על דרך זה מתרגם גם האריז"ל בספרו 'ארבע מאות שקל כסף' שבמקום הידיעה אין בחירה, ובמקום הבחירה אין ידיעה¹⁰. כלומר, שבמקום שבע המידות התחנות שהם ששת ימי בראשית יש בחירה, ואילו בג' דאשנות דעתיקא שם יש רק ידיעה, כפי שמבאר הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע בספרו 'פרי צדיק'¹¹.

שם, בסוף ספר 'ארבע מאות שקל כסף', מובאת שאלה שהפנה המקובל רבי אברהם מונסון מטיניפול לאריז"ל. רבי אברהם מניח כי יש הבדל בין עולם האצילות לעולם הבריאה, שכשהבורא יתברך מתעסק בבריאה אין הוא יודע את מעשי האדם, ואילו כשהוא באצילות הריהו יודע - כלומר,

יש בעולם האצילות ידיעה והכריות, ואם כן - מקשה רבי אברהם - ממה שאמרו חכמינו ז"ל¹² "הרהארו הקדוש ברוך הוא למשה דור דור ושופטיו, דור דור ומלכיו, דור דור וחכמי, דור דור ומנהיגיו, דור דור ומשני, דור דור ושטריו, דור דור ופרנסיו, דור דור וחומסיו, דור דור וגולניו, דור דור ונביאיו, והרהארו שאול ובניו נופלים בחרב, אמר לפניו מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקר בחרב, אמר לו הקדוש ברוך הוא ולי אתה אומר? אמור אל הכהנים שהרג שהם מקטרגים אותך, שנאמר ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן", ומכאן משמע שידעתו של השי"ת הכריחה את מותם של שאול ובניו, בין באצילות ובין בבריאה.

תשובת האריז"ל על כך היא¹³, שאף שיש 'ידיעה' באצילות, ושם הכול פשוט ואין בחירה, רצון ושכר ועונש נאין

שאין בחירה כלל שהכל ביד השם יתברך ובאמת שהידיעה והבחירה שניהם אמת וכאמור אין שאין כח לנו שאנחנו בעולם השייה להבין זאת ועל זה אמר הכתוב, כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו'.

¹⁰ ויקרא רבה פרשת אמור כו ז.

¹¹ והא רק לשון (דף רפב): **והתשובה שהשיב מורי זללה"ה היא, כי אמת שיש באצילות ידיעה, אבל יש כח באדם לבחור זולתה, כמו שאמר הכתוב, ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים למען תלמד אתה וזרעך, הרי משאן מובן, שהכריחה ממעשה שאול, ומן הכתוב מוכיח שהוא בחירה, שנאמר ובחרת וגם לרד"ל במעשה, אין רע יורד מלמעלה, כי למעלה באצילות הכל פשוט, ואין אותה ידיעה יורדת למטה להכריח על האדם, כי אין שכר ועונש, ואין בחירה ורצון למעלה.**

וז"ס הא לא עשו ליעקב נאום ה', ואוהב את יעקב, וכי השי"ת אומר שכמו יעקב כן עשו, כי כבר העידה בתורה, כי יעקב יושב אהלים, ועשו עובד ע"ז, והשי"ת בחר בצדיק, וא"כ מה זה שאמר השי"ת אח"כ, ואוהב את יעקב, על כך צדיק זה רשע. אלא הכוונה היא, כי למעלה באצילות, כמו יעקב כן עשו, כי הם לא רשע ויושג, וז"ס הלא אח עשר ליעקב נאום ה', שהוא עתיקא קדישא, כמו שפי' באדרי, כי נשבעתי נאום ה', כי נאום ה' הוא ע"ק, על כך אמר יש לשם ולשמוע בקולי, ולקבל מלכת עליכם, כי בחייתו יעקב, אף שאין הוא עשוי עש, וגם אם נאמר שיש ידיעה מוכרחת, אין צורך לא לתורה ולא למצות, כי כבר הכרח האדם במעשיו.

וגם מאמר ר' חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצות, אם נאמר שיש ידיעה מוכרחת, אין צורך בהרבות המצות. אלא הכוונה היא, כי למעלה באצילות יש ידיעה ואין ידיעה העש על האדם יורד מלמעלה, כי נשאר שם. וביד האדם שאול בעל בחירה, לבחור בזולתה, על כן צותה התורה מצותיה, וגם אם האדם דבק בתורה, מושך עליו הטוב, כי אין רע יורד מעצמה למעלה, אלא ימשך עליו האדם הרע או יורד.

ועם זה יובן מאמר אחד בוהר פרשה ויקרא נפש כי תחטא ושמעיה קול אלה יהוה עד או ראה או ידע וגומר, כי שם אומר כי הנפש קודם שהרד למעלה, משביע אותה הקב"ה, תתי צדיק ואל תהי רשע, כי אם נאמר שיש ידיעה, נמצא משביעיה לשקר, שהרי הוא יודע בו שהוא חוטא ומשביע וגם מאמר אחר לרד"ל משביעיה תתי צדיק ואל תהי רשע, אם נאמר שידע, נמצא משביעיה לשקר, ואין השי"ת רוצה שישביעו בשמו

¹² כמבואר בספרה"ק ליקוטי אמרים הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (אות 10) בזה"ל: **וזהו סוד הידיעה ובחירה שתירגם בו האריז"ל בסוף ספר ארבע מאות שקל כסף דהידיעה במקום אחר והבחירה במקום אחר עיני שם לשונו וגם בסוף הוזהר חדש מזה עיני שם ובארונוהו במקום אחר דרצה לומר ממש תירוג' הרמב"ם שאין ידיעתו כידעתו, ולדיעה ה' יתברך אין הבחירה מכתשת כלל אף על פי שהיא היפך הידיעה ואי אפשר לשני הפכים בנושא אחד זהו לגבינו אבל לגבי ה' יתברך אפשר וכמו שכתב בהקדמת ספר גבורות ה' בענין נס שבני הפכים יעוין שם דלגבי יהושע דרך משל היה עמידת השמש ולגבי כל העולם הליכה יעוין שם, וכן לגבינו הבחירה ולגבי ה' יתברך הידיעה ובאמת לגבי ה' יתברך אין מקום לבחירה ולכשנזכר ההתגלות אלקות כל כך עד שיהיה השתנתו כהשתנתו יתברך וכמו שאמרו (בבא בתרא ע"ב) עתידים צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה אז נראה דאין מקום לבחירה כלל, וזהו עלמא דקשוט שחוטמו של ה' יתברך אמת (שבת כ"ה ע"א) שכמי מה שהוא ידיעתו הוא אמת אך אצלו הוא הבחירה כי אנו בעולם הזה ואין ידיעתו כידעתו יתברך והיא אפשר לדיעה כזו בעולם הזה שהוא עולם המעשה שכן יס' ה' יתברך זה העולם העשייה שיהיה בו מקום הבחירה והעולם הידיעה דה' יתברך.**

¹³ וזה לשון קדשו (פרשת יושב, אות יא): וכבר אמרנו שמה שכתב הרמב"ם (שם פ"ה) שהוא מה שאמר הנביא, כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו', נתכוון גם כן למה שאמרו בוהר חדש שבמקום שיש ידיעה אין בחירה כלל ויש מקום שברא השם יתברך שנמסר הבחירה לאדם. ולעיתים יכיר השם יתברך על ידי שיעשו כל ישראל תשובה מאהבה שיהיו זדונות נעשות כזכיות. והוא מה שאמרו (שבת פ"ט ע"ב) אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שזדונות ובאות מו' ימי בראשית ועד עשיו. והיינו שבמאמר בראשית נזכר תורה ובוהר שמרמז על מעשיהן של הרשעים כמו שאמרו (בבא בתרא ר"ב פ"ג) והוא שבאמת גזרה כן חכמתו יתברך שמו כשהאציל הבריאה שיהיה ברישא חטובא והרד הנורא דלית הנורא אלא הוא דנפיק מגו חטובא כמו שאמרו בוהר הקדוש (ח"ב קפ"א א) ואז כשלא ילבינו שזדונות נעשות כזכיות שזא יכיר השם יתברך שלא היה הדבר נעשה כבחירתו כלל וכמו שכתב האריז"ל שבמקום שיש ידיעה אין בחירה כלל. והוא שבו מדות התחנותי שהם ז' ימי בראשית שם הבחירה נתונה ובג' ראשונות בעתיקא אין בחירה באמת וכמו שיבאר אחר שיעזר על ידי תשובה מאהבה שזדונות נעשות כזכיות. וזהו שנאמר בפסוק דרשו ה' בהמצאו קראוהו וגו', עיבוד רשע דרכו וגו', שהמכוון שיהו התפלל שיתפלל להשם יתברך שיעונו רשע דרכו וגו' שגם כח התשובה הוא ביד השם יתברך ועל זה נאמר קראוהו וגו'. ויכול חס וחלילה לבא מזה לידי טעות ולומר

אין הבדל בין יעקב לעשו), מכל מקום יש 'כח באדם לבחור וזולתה', וכפי שהוא מוכיח מהפסוקים ומדברי חז"ל.

האריז"ל מציג אפוא דגם של קוטביות, שבו למרות שבממד מסוים יש מציאות הכול הוא רצון השי"ת ובידיעתו המוכרחת - בממדים אחרים שלה אין לידיעה זו כל השפעה, ולכן יש לאדם חופש רצון ופועלה מלא. זאת ועוד, השפעתו של ממו' ה'ידיעה' על ממדי המציאות האחרים תלויה דווקא במעשיו החופשיים של האדם, כך שלפי עשייתו של האדם, טובה או רעה - כך מושפעת לו ויורד אליו מעולם האצילות וה'ידיעה' העליונה, עד כדי כך שמדברי האריז"ל משמע אף שמעשיו אלו הם הקובעים את תודעתו ה'אפסוטה' של עולם האצילות.

בספרי החסידות

ההתייחסות של ספרי החסידות לשאלת הידיעה והבחירה מושתתת על דברי הרמ"ק והאריז"ל, והיא עומדת על כך שקיימות שתי 'אמות', 'אמת' של ידיעה ו'אמת' של בחירה²⁰, כשלמעשה עובדת האדם בעולמו היא לחיות עם שניהם ולשלש ביניהם, עד ששיגע ליחוד הגאמור' שבו יבין כי אין כל הבדל ביניהם, אלא קיים רק 'אמת לאמיתו' מוחלט,

שלגביו אין כל משמעות - לא לידיעה ולא לבחירה, וכמבואר בעיקר בספרי הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ע.

יסוד זה מוגדר בספרי הבעל התניא והרה"ק מקאמאראנא ז"ע באמצעות קיומם של שני ממדים של ספירת ה'דעת', הנקראים: 'דעת עליון' ו'דעת תחתון'.

רעיון זה מתבסס על דברי רבי משה קורדובירו [ההימ"ק] כי 'יש חילוק בידיעה קודם שיחטא האדם... לאחר שחטא'²¹ וכפי שמבאר הרה"ק בעל התניא ז"ע²² שהידיעה שקודם החטא היא בחינת דעת עליון שעניינה הוא "להיות דעת זה בחינת מקיף אינו מכריח את הבחירה, שאין האדם מתפעל מזה"²³, והרחיב את הביאור נכדו ה'יצחק צדק'²⁴ שידיעת השי"ת מכלילה בעצמותה ניגודים, מחד היא מחייה ומקיימת את האדם, ומאידך היא נעלמת ממנו ואינה מורגשת בו, ולכן היא אינה מכריחה אותו.

בכך מוסבר לשון חז"ל²⁵ שבעת ירדת הנשמה "צדיק ורשע לא קאמרו", שנתידה של הנשמה להיות צדיק או רשע לא נאמרת דביבור אף כי הדבר גלוי וידוע. כי דיבור ואמירה מתארים התגלות והשפעה, והיות ידיעת השי"ת נעלמת מהנשמה ואינה מתגלית בה אזי היא לא נאמרת לנשמה, כלומר, אינה מתגלית בה²⁶.

לשקר, אלא אלו המאמרים, וגם הרבה כתובים מוכחים, שבשעת הבריאה אין לו ידיעה.

ומה שביארנו יש ראייה, שאפילו ידיעת האצילות, היא ידיעה פשוטה, והיא תלויה ברצון האדם, שכבר נאמר לו, כי הוא כמו קונו, שהוא בעל בחירה ורצון, כמו שאמר הכותב כי יעקב בחר לו י"ה שישאל לסגולתו, הרי הוא מובן שיש לו בחירה ורצון. גם מה שאמר ורצית אתכם וגו', הרי מן הכתובים יש לו בחירה ורצון. וגם מדמה ישראל אליו, שאמר והייתם קדושים כי קדוש אני, כמו שאני קדוש, כך אתם תהיו קדושים, אחי רבי בני כצלמו כדמותו, כי אם יאמר שיש לו ידיעה ואינה מוכרחת, כמו שאמר הרב בבז"ל, נמצא שאול שהכריחה ידיעתו עליו יש לו תלונה על זה. אמנם אם נאמר כמו שאמרנו, יבוא הכל באמת ובאמונה, והוא מאמר איוב, חלילה לאל מרשע ושדו מעול, כי פועל אדם ישלם לו וכארח איש ימציאנו, כאשר תחקור בפירוש הדברים, כי פועל אדם ישלם לו וכארח איש ימציאנו, תחקור הענין היטב, ותמצא תשובה על אמתתה, ואתה שלום, וכל אשר פך שלום, תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.

²⁰ כמובא בספריה"ק פרי צדק (מפאר קדושת שבת, מאמר ד' וז"ל): והיינו כידיעה כסוד הידיעה והבחירה דשניה אמת. ובעולם הזה משמש הבחירה והו' קודם המעשה. אבל אחר כך דמה שעבר כבר איננו ואינו עוד בעולם הזה ויכל לתקן הקודם על ידי התגלות אור הידיעה שהוא למעלה מעולם הזה ששם אין מקום לבחירה ויתגלה דהכל מה'.

²¹ וז"ל הרמ"ק בספרי 'פרדס רמונים' (שער ד' פ"ט): ועתה נאמר כי יש חילוק בידיעה קודם שיחטא האדם אפ"י שעתידי לחטוא בין לאחר שחטא. כי קודם שחטא הייתה הידיעה בחטא קודם בדעת אבל לא היה נעשה פגם ורושם למעלה מפני שעדיין לא פגם ולא הגביר החיצונים. וכן דרך זה בידיעה העליונה לענין צדקה ושאר מצות כי עם היות שידוע למעלה אין המצוה משפעת ולא מאירה עד שיעשה אותה וז"ל (בראשית כ"ב י) עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה. והכונה כי עם היות שהידיעה הייתה למעלה

ע"ז לא הייתה התפארת והמלכות ומשפיעים מצד אותה ידיעה כי הייתה כח. אמנם אחר שבא בפועל ונעשה המצוה הנה הייתה הידיעה בפועל ונתיחדה הו"ת עם המלכות על ידו. והו' עתה ידעתי שהוא לשון ידיעה וחיבור כמו והאדם ידע כי (שם ד' א'). וכן לענין העבירה אותה הידיעה העליונה שהייתה בדעת לא עשתה רושם מפני שהקב"ה אינו דן אלא באשר הוא שם אבל אחר שחטא הוא עושה רושם ופגם למעלה.

²² ביאורי הזהר עמוד רסו, לקוטי תורה פרשת בהר מד, ב.

²³ וכמ"כ הבעל התניא בתורה אור' (פרשת וירא) בה"ל: ותדע שכן הוא מענין ידיעה ובחירה שאין הידיעה שהשי"ת יודע שזה יהיה צדיק או רשע מכרחת את הבחירה כלל. ואיך הוא. אלא לפי שידעתי זה שהשי"ת יודע הכל מקודם אשר נעשה זהו בבחי' דעת עליון שלא ע"י הכלים דע"ס דהא המלאכים והכלים דבי"ע שנעשה ע"י פגם וכתם בהמלאך כי וכי"ל משא"כ הידיעה שהקב"ה יודע העתיד ומעשה האדם קודם שנעשה אינו על ידם כלל כ"א ידיעה זו היא במקום גבוה מאד בחי' דעת עליון ולחיות דעת זה בחי' מקיף אינו מכריח את הבחירה שאין האדם מתפעל מזה כמו שלא נמשך מדעת זה התפעלות אפ"י בהמדות עליונים חו"ג להיות מזה שכן ועונש כ"ל. ושיחי שכן ועונש זהו דוקא ע"י דעת תחתון שע"י הכלים והענינים. ועיין בפרדס ש"ד פ"ט בענין ידיעה ובחירה שכן כי יש חילוק בידיעה קודם שיחטא האדם אפ"י שעתידי לחטוא. לאחר שחטא כי ע"ש. ולפמ"ש יוכן כי הידיעה קודם שיחטא זהו בבחי' דעת עליון וכי"ל.

²⁴ ראה בספר המאמרים תערי"ב חלק א, עמוד ק"ב ואילך.

²⁵ נדה טז ע"ב.

²⁶ תורת חיים' לאדמו"ר האמצעי מלובאוויטש. בראשית קנה, ד.

רעיון זה דומה למה שתיריך האלשי"ך על שאלת הידיעה והבחירה, כי ידיעת הבורא היא רק במה שבמחשבתו, משא"כ בדיבור, כלומר בהתגלותה של המחשבה, שם אין לו ידיעה, וכפי שהיא תשובה זו בספרי החסידות¹², וכפי שהבין הרה"ק רבי צדוק מלובלין זי"ע בדברי הוזהר הקדוש והאריז"ל המובאים לעיל - כי כוונתם לתריך שהידיעה היא

במחשבה ואילו הבחירה במעשה¹³, וראה מה שביאר בספה"ק 'בני יששכר' על פי דברי האלשי"ך¹⁴.

ומובא בספרי החסידות כי משה רבינו השיג את הידיעה האלוקית הנקראת 'דעת הנעלם'¹⁵ או 'דעת המרביע' שבמוחין [בשונה מדעת המתפשט' במידות¹⁶] שאין אופייה דומה

¹² כמובא בספה"ק י"ט לב (פרשת שמות) בזה"ל: והנה, דבר זה נפתח בגדול, ונסתיים בקטן כמוני לפרש יתר הדברים כפי אשר תנני ה' יתברך. כי נאמר להלן (ג. יא. ג.) ויאמר משה וגו' מי אנכי וגו' וכי אציא את בני ישראל ממצרים, פירש רש"י באיזה זכות, ויאמר כי אהיה עמך כי הוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על החר הזה, כלומר בזכות שעתידין לקבל התורה, ויש להבין, **הא פירש הרמב"ם** (פירוש המשניות, אבות פ"ג ס"ח) **הכל צפוי ועם כל זה הרשות נתונה, כלומר הבחירה חפשית, והידיעה אינה מכריח, אבל הדיבור מכריח, וכמו שפירש האלשי"ך** (פראות הנובאות ישעיה נה, י"א) **ואלו צדיק ורשע" לא "קאמר"** (נהה טו ע"ב), **כי אז היה מוכרח, ואם כן כיון שכאן אמר לו תעבדון כו', הרי הן מוכרחים.**

¹³ כמש"כ בספה"ק **דברי חיים** (מועדים, לפרשת זמח) וז"ל: קשה קושיית הרמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"ה ה"ה) הידיעה לכאורה מכריע הבחירה, ורק התירוף **שידעוהו לא כידיעתו, ובאמת דעת זו נקרא דעת הנעלם.**
¹⁴ כדאיאת בספה"ק **דברי חיים** (פר' שלח) בזה"ל: והנה הבורא כל עולמים ידע זאת, וכל אצלו כביכול אין התחדשות, והידיעה אינה מוכרחת הבחירה וגם באמת משה רבינו ע"ה היה יודע מזה, כי כן כתיב (תהלים קפ. ד) וידוע דרכיו למשה כמבואר במדרש רבה שמות (שמי"ר ב. א) שהקב"ה הודיע למשה דרכיו יתברך, וגם ראה כל הדורות (במד' כג. ה). **וזאת הידיעה מקרי דעת המכריע בספרי מוסר כי יש דעת המתפשט, כמו באדם יש דעות שמתפשט במדות לידע האין להתנהג במדותיו ולהבין תועלתו מהתנהגות מדותיו, ויש דעת שמעלה המדות המשמים ומורכבים רק דעת בהגנת החכמה והשכל, שזה רק מכריע בשכל בהגנת הדבר.**

¹⁵ כך כתב בספרו 'דובר צדק' (פר' אחרי מות אבות ד): **שבמעשה אי אפשר להיות שני הפנים אמת, וכמו שמובא בסוף תיקוני זוהר חדש בענין ידיעה ובחירה שהידיעה במחשבה והבחירה במעשה ועיון שם באריכות. ובסוף ספר ראובן מאות שקל להאריז"ל היינו כי במחשבה שם שני הפנים אמת וכל במעשה כוונתו, ולכך במחשבה גם השכל שננד דברי תורה כטהרת השרץ במאה חמישים טעמים אינו פלפול של הבל רק עליון המעשה ורבי עקיבא עלה במחשבה כ"ל דביקות התורה השכל מה הוא במחשבה אבל שזה מחיש התורה שכל התורה כולה הלכה למשה מסיני, וכי וכו' הרי מכלל התורה אין לדון אך אבל מכל מקום השכל אינו שקר, וזהו לחדד התלמידים בשכל אבל מצד ההלכה נקרא הלכה למשה מסיני הלכה אחת שאין בה ריבוי ופירוד רק אך א' כך.**

דעת בהגנת החכמה והשכל, שזה רק מכריע בשכל בהגנת הדבר. וכמו כן מבשרי אחזה אלה (איוב י"ט, טו) ההתנהגות מדותיו ית"ש ויתעלה שמונהג העולם במדותיו הקדושים שהם מדות קדושות (וזה"ק בראשית לא) כמי"ש בפסוק (דברים י"א, טז) לך ד' הנהיגה, והכל כפום עובדיהו דבני נשא (תיקון' בהקדמה ע"ב) לגמול לאיש כמעלה, ואינו דן האדם רק לפי מה שהוא ולא על העתיד כידוע (יר' טו ע"ב). אך באמת גלוי לפניו ית"ש ויתעלה ומצדיו גבר, וגלוי לפניו אחרית כראשית, ורק זה הדעת כביכול אינו מכריח לבחירה, ושם כביכול באחדות הפשוט המדע והחכמה, שידוע שאצלו יתברך שמו ברוך הוא השכל והמושכל הכל אחד בתכלית הפשוט שלא ישונה, ונקרא דעת המכריע, וזה הדעת לא השיג שום בריה זולת משה רבינו ע"ה דכתיב ביה יודיע דרכיו למשה, ולכן באמת גם הוא ידע מזה מה שעתידי להיות.

¹⁶ זה לשון קדשו (מאמרי השבתות, מאמר ו' אות י): עוד יתפרש לכה אתנו והטבנו לך כי הו"ה דבר טוב על ישראל, כבר ידעת כבר ידעת מה שזדקנו למעיל, ואומר לך, **ידוע הוא מענין חקיות ידיעה ובחירה אשר שניהם אמיתיים נתאמתו לנו על פי התורה, הגם שאותו ית"ש המדע והוא ידוע מחשבות אדם לפניו נגלו כל תעלומות והמון נסתרות מכראשית מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מנעלי איש, ע"כ" הבחירה חפשית ויכול אדם לעשות טוב ולמוטב כרצונו, ידיעתו ית"ש אינה מוכרחת, משא"כ דיבורו ית"ש היינו שכבר בא הענין אל בחינת הדבור, הדבור הוא מכריח ובהכרח שיתקיים** (ענין דברי הרב הקדוש מהר"ם אלשי"ך בפסוק כן הוא דברי אשר יאמר ית"ש לא ישוב וכי כי אם עשה את אשר חפצתי והלחית וכי [שפירא נ"א]).

עוד כתב שם (פרשת נצבים) וז"ל: והנראה לע"ד הדנה ידוע שהידיעה והבחירה מתנגדים לכאורה, אך הרמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"ה ה"ה) תירץ שאצל השם יתברך אינו תימה, כי אין ידיעתו כידיעתו, ואין אנו יכולים להשיג כח גדולתו כביכול, אולם נודע באמת שהוא יודע כל מעשה ביה אדם מחשבותיהם טרם יעשה על לב איש וידוע עתידות, ואף על פי כן מעניין לעושה רעה ומשלם שכר טוב לעושה יצונו, והגם שאין אתנו ידוע האין ומה, אבל האמת כן הוא שהוא יודע עתידות ומשלם לאיש כמעשהו.

ועפ"י פירשתו הפסוק חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלים [ישעיה א א], דהנה תיבות אשר חזו מיתורין, אבל החילוק הוא בין דרגא דחזיון לדרגא דנבואה, דהנה חזיון היא לשון ראש שהנביא ראה מתראים אליו מן השמים בצירופים הללו אשר אמר לישראל, שגבה מה מעלת הנבואה שהיא לשון נבי שפתים [שם נ"ו יט] שהנביא שמע דיבור את הדברים הנאמרים אליו והוא מעלה יותר גדולתו מחזיון, והנה ישעיה הנביא שגבה מעלתו מאד כמעלת הנבואה כידוע והיה מרוע המלוכה, ואמר הכתוב כאן חזון ישעיהו. **שראה הנבואה הזאת רק בחזיון ולא בדרגא דנבואה, וזהו שאמר הכתוב כמקשה ומתוך, אשר חזו, רצ"ל מה שיקשה לך למה נאמר הדבר הזה לו בחזיון לא בדבור הנבואי, הוא להיות חזיון הזה על יהודה וירושלים, ולא רצה הש"ת לומר בדיבור כביכול אזי יהיה בתרחם שיתקיים, והש"ת רצה שיש"ת ולא יתקיים החזיון, כיון שלא יצא עדיין הדבר מפיו ית' כביכול, והדברים ארוכים.**

והנה ידוע שהודיע הקב"ה למשה רבינו ע"ה את דרכיו, כמו שאמר לו (ברכות ט"ב ע"ב) אהיה עמכם בגלות אחר, וכן קם העם וגו' (צברים ל"ט טז) וכמה פעמים, ומקרא מלא בד הכתוב (תהלים קפ. ד) יודיע דרכיו למשה, ועיון במדרש (שמי"ר ב. א) שאותן הדרכים הנעלמים הודיע למשה, והנה משה רבינו ע"ה קודם פטירתו רצה להוכיח להם ולצוותם ולהודיעם מה שיעבור עליהם, והוא באמת נגד הבחירה וכנ"ל.
**רק שמבאר בספרי הקדושים שיש שני בחינות דעת, אחד נקרא דעת המתפשט, ואחד נקרא דעת הנעלם, ומשה רבינו ע"ה המשך הדעת הנעלם והיינו הידיעה שהוא קשה להבין, אך הקב"ה הודיעהו למשה רבינו ע"ה ומשה רבינו ע"ה הודיעהו לישראל ממנו, ואולם את דבר שאינו נישג לבשר דם, לזה העלם בצדקתו למעלה מהמתפשטות והעלם לשורשם, יודיעו שורשם שראל עלה במחשבה קדומה (כ"ד א ד).
והנה מבואר בספרי הקדושים [ענין וזה"ק האינו רפה ע"ב] שהדעת הוא כללות האדם, והוא כולל האיברים ונקרא דעת המתפשט, וכביכול השגה**

לידיעה האנושית הסותרת במהותה לבחירה כתירוץ הרמב"ם כפי שביארנו בול²¹, כמו כן מובא בספה"ק "אהבת שלום" כי הצדיק הנמצא בכל דור ודור מסוגל להשיג את הידיעה האלקית, אך גם המזכה את הרבים וזכה לזה²², ובכללות הרי שבני ישראל יש להזכה אחר כוח להשיג זאת משאלר העמים

באלקות על ידי הדעת, היינו שמשגיח על גדולת הבורא ב"ה וב"ש ומעשיו הנוראים, לזה יוכל לבא להשגה, וכמאמר הכתוב (דברים' א' כ) דע את אלקי אביך.

ועל זה נקרא שם ד', היינו שהוא מהוה העולמות יש מאין ד' קצוות ומעלה ומטה. ועל זה מרמו השם הקדוש הו"ד **מרמו על ההתהוות הוא יש מאין, והו"א על התפשטות המשבב ורעון לבריאת העולם** שנברא בששה ימים וששה קצוות, אשר על זה מרמו הו"ו"ו בשם הקדוש, **ותכלית כולם הוא הבחירה שהוא נגד התאה, שהעולם הוא נברא בה"א** להיות תפוח למי שרצה לצאת וכמאמר הגמרא (מנחות ט"ו ע"ב), אמנם ידוע שגם ההיולי נברא מאפס המוחלט, ונקרא בספרי המוסר אין, ומכונה לכתר אשר הוא סוד פנימית הדעת ושורשו זה מרמו בקצוה של יו"ד של השם ב"ה וב"ש, ובחינה זו נקרא לפני ד'.

וזה כוונת מקרא קודש הלז, שמשנה רצה קודם פסירתו להודיע לישראל מה שעשיר עליהם עד סוף כל הדורות, והוא את ידיעה הנעלמת דעת הנעלם, פנימית הכתר אשר בחינה זו נקרא לפני ד', ולשם העלה נשמות ישראל והעמידן, ולכן הודיעם מה שעשיר להיות.

²¹ ראה בספה"ק **אהבת שלום** (פר' שפוט) שכתב וז"ל: אלא יש לפרש על דרך זה, **דנהה הרמב"ם תירץ על קושייתו הו"ל**, זהו מה שהנביא אומר (ישעיה' נ"ה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. והשיג עליו הראב"ד, עיין שם (הבלכות תשובה), **ואיתא בספרים** (ע"י אליהו א"כ"ה ג' לח' תלמוד) יעקב יוסף פ' אמור אות (א) **הרמב"ם כתב זה לתירוץ מספיק, פירושו כי במחשבת השי"ת יכולים להיות שניהם יחד, שידועתו לא תכריח את הבחירה והבחירה חפשיה, מה שאין כן יכול להיות במין האנושי, כי מחשבתו ית"ש היא למעלה ממחשבתו, על דרך הכתוב (תהלים צ"ב) מאד עמקו מחשבותיך, וזהו מה שתיירץ כי לא מחשבותי מחשבותיכם.**

והנה כמו שצאל השי"ת יתייחסו שניהם יחדיו יהיה איך שהיה, כמו כן היה במשה רבנו ע"ה שידועתו לא היתה מכרחת את הבחירה, כי היה למעלה משלבו, ושהיה כללות הדעת של ישראל (זוהר ב' רכ"א), והיה איש אלהים (דברים' לג א), וכן כל צדיק וצדיק שכלל דור יש לו בחינה זו, על דרך מאמרם ז"ל (מקרא' קוב' קיד ע"א) **אתפשטותיה דמשה בכל דרא ודרא, וכל זמן שהידיעה של הצדיק עדיין גוזה בתוך מחשבותיו אזי בטלה הבחירה.**

הבחירה, אבל כשיצא מפי הצדיק ולהלן אזי בטלה הבחירה. והנה משה רבנו ע"ה היה סבור שכונת השי"ת להודיע לישראל שעבוד שאר מלכויות, ועל כן הוקשה לו עד מאוד ואמר רבונו של עולם מה אני מזכיר צרה אחרת, כי מכיון שאני אודיע להם אזי בטלה אצלם הבחירה, ועל זה השיבו השי"ת שאין כוונתי להודיע את לישראל, רק לך אני מודיע זאת, כי אתה הוא הדעת של כללות ישראל, ואתה למעלה מהם, וידיעתך לא תכריח את הבחירה, אבל לישראל כה תאמר אהיה שלחני אליכם, ויכולה להיות הבחירה חפשיה.

²² כך איתא שם (פרשת שלח): על דרך המבואר אצלנו בפרשת שמות ד"ה ואמרו לו, קושיית הרמב"ם (הקדמה לאבות פרק ה' הלכות תשובה פרק ה' הלכה ה) מעניין הידיעה והבחירה, ותורף דברינו שם, שבמחשבת השי"ת יכולים להיות שניהם יחד, שידועתו לא תכריח את הבחירה, והבחירה חפשיה, מה שאין כן יכול להיות במין האנושי. ובמשה רבנו ע"ה היתה בחינה זו, שידועתו לא היתה מכרחת את הבחירה, וכן כל צדיק וצדיק שכלל דור ודור, יש לו בחינה משה, על דרך אמרם ז"ל (מקרא' קוב' קיד) **אתפשטותיה דמשה בכל**

והאומות²³.

ומונבא בספה"ק 'אוהב ישראל' להרה"ק מאפטא זי"ע"ה כי מאחר ומשה רבינו ממל את הידיעה האלקית - דעת עליון, לכן כדי שיוכל בני ישראל לקבל את התורה עשה

דרא ודרא, וכל זמן שהידיעה של הצדיק עדיין גוזה בתוך מחשבתו, לא תכריח את הבחירה, אבל כשיצאה מפי הצדיק ולהלן, אזי בטלה הבחירה. ולזה, בשעה שאמר הקב"ה למשה (שמות ג' ד) אהיה אשר אהיה, וברש"י, אהיה עמם בצרה זאת, אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות, אמר משה רבנו ע"ה, מה אני מזכיר להם צרה אחרת. היינו כי כיון שאודיע אותם, אזי תהיה בטלה הבחירה, כי משה רבנו ע"ה היה סבור שכונת השי"ת להודיע לישראל צרות שאר מלכויות. ועל זה השיבו השי"ת, שאין ככוונתי להודיע זאת לישראל, רק לך אני מודיע זאת, כי אתה הוא הדעת של כללות ישראל (זוהר ב' רכ"א), ואתה למעלה מהם, וידיעתך לא תכריח את הבחירה, אבל לישראל כה תאמר, אהיה שלחני אליכם, ויכולה להיות הבחירה חפשיה.

²³ כמבואר שם (פרשת קרח) בזה"ל: **דנהה ידוע מענין הידיעה והבחירה, שהם שני הפכים בנושא אחד, ואיתא במסכת אבות (ה' י"ג) כל המזכה את הרבים אין חסא על אב ידו, נמצא, דאצל ממי שמוזה את הרבים יתכנו שפיר הידיעה והבחירה בגדר הבחירה השטות, והבחירה תלויה בידיעה, והעיקר היא הידיעה.**

וזהו שכתוב אצל אברהם אבינו ע"ה (בראשית י"ח יט) כי ידעתי למען אשר יצוה את בני ואת בנותי אחריו ושמו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, פירוש אצל אברהם אבינו ע"ה העיקר היא הידיעה, על ידי שהוא מוכה את הרבים, וזהו כי ידעתי, בחינת ידיעה אצלו העיקר, למען אשר יצוה את בני ואת בנותי אחריו.

וזהו היא כוונת מקרא קודש שלפנינו, בוקר, פירוש מי שהוא בבחינת בוקר דאברהם, אזי וידעו ה', היינו הידיעה, וגם אשר יבחר בו, היינו הבחירה, יקריב אליו ופירושו, מי שמוזה את הרבים כמו אברהם אבינו ע"ה, אזי יצדקו יחידיו אצלו הידיעה והבחירה, והיו תואמים ומצומדים באחדות אחד ודו"ק.

²⁴ כמש"כ רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע בספה"ק רסיסי לילה (אות מז) וז"ל: **והשנה זו דדביקות בה' יתברך ישראל קדושים גם כן בתולדה זה בא מצד יעקב אבינו ע"ה שנקרא איש תם, שאמונה כזו להיות תקוע בלב דרך אמונה על כל פנים לא בהתגלות הלב ממש בא רק על ידי תמימות ושלא להרוס לעלות אל ה' בחקירתו שלמעלה מהשגת השכל, כי בשכל אנושי אי אפשר להשיג אמיתות דבר זה על בוריו כידוע כמו שכתב רמב"ם (הלכות תשובה פרק ה' הלכה ה) על קושיית ידיעה ובחירה, רק בני ישראל אשר נגה עליהם אור תורה דכתיב כה אמת משיגים זה, התלמידים החכמים המכונים בשם ישראל משיגים זה בדרך החכמה ועל זה מורה שם ישראל שהוא מן כי שרית וגו' (בראשית' לב כ"ג) שנעשה שר על המלאכים וזהו מצד הדביקות הגמור באמת לאמיתו, ועמי הארץ המכונים בשם יעקב (בבא פטריט' לג ע"ב) על שם (בראשית' כ"ד) יעקב איש תם משיגים זה על פי התמימות.**

²⁵ זהו לשון קדשו (פרשת תשא): ומשה לא ידע כי קורן עור פניו וגו'. צריך להבין ולדעת כוונת תוה"ק במה שהודיעה לנו משנה לא ידע. כו' ומה יצא לנו איזה תועלת מזה, ולכאורה הוא שפת יתר. ובהעיר לב י"ל, ידועת קושיית הרמב"ם ז"ל מענין הידיעה והבחירה, **הלא באמת ידיעת הבורא בהו"ש יתר יואה ידועת אמיתית ומוכרחת וא"כ אי ידע שזה יהיה צדיק א"כ אי שפתי לא להיות באופן אחר וכן להיפך ח"ו, והיתא קורן באפשרי** שיהא הבחירה נתונה חפשיה ביד האדם לעשות כמו שיבחר ויקרב עיי"ש.

לו הקב"ה 'קרני הוד' שהם 'אור המבטיח לבר מגופא' והם מידות נצח יהודי. כלומר, שבאמצעות המניעים האינסטינקטיביים יכול האדם לחוש את האינטואיציה הפנימית שבתת-התרדמה שבו [ראה על זה בגליון לפרשת אהרן].

הבעל שם טוב זיע"א

כאמור, הארז"ל קבע את מיקומה של 'הידיעה' בעולם האצילות שלמעלה מעולם הבריאה שבו מתקיימת 'הבחירה'. רבינו הבעל שם טוב זיע"א הולך אף הוא בדרך הארז"ל בחלוקה קוטבית של המושגים לבחינת שונות באלוקות וביחסה לבריאה - אמנם לא ביחס לעולמות השונים, אלא ביחס לספירות. כמו כן, בניגוד לארז"ל, הבעש"ט מייחס דווקא את 'הבחירה' לממד הגבוה של הרצון האלוקי - ספירת 'תת' - ואילו את 'הידיעה' לממד הנמוך מהרצון - ספירת 'חכמה'.

וכך מובא מרבינו הבעל שם טוב זיע"א ב'כתר שם טוב'":

"וזהו עצמו פירוש ענין הידיעה והבחירה החפשית שנשארה לאדם, שלא יוקשה איך שייך שכל לצדיק ועונש לרשע, הלא ידע אל ויש דעה בעליון, וצפה והביט עד סוף כל הדורות, וידע מראש שזה יהיה צדיק, ואם כן מוכרח הוא להיות צדיק, ולא יתכן לו שכל, וגם ידע שזה יהיה רשע, ולא יתכן לעונש, כיון שלא היה יכול לשנות ידיעתו יתברך שמו":

"אבל זה אינו נו הגם שיש לו יתברך שמו ידיעה, מכל מקום הרצון שלו הוא שייטיבו מעשיהם, כי על כן נתן לנו כל התורה והמצוות לעשות רצונו יתברך שמו, ואם כן הרי הרצון שלו הוא מתנגד להידיעה שמתחלה המחשבה, ולכן יכול האדם להיות נמשך אחר הרצון של השם יתברך ולא אחר הידיעה, שהרצון יכריח את הידיעה כיון שאין חפץ להשם יתברך בידעה זו ובמעשה זה, והידיעה היתה שלא לרצון, ואם ירצה האדם ייטיב מעשיו כמו שהוא הרצון של השם יתברך, ולא יוריד

וישלים לעצמו את הידיעה, כי הידיעה של הרע נראה לנסיון הצדיקים, כמו שכתוב **"כי מנסה הוי"ה אלקיכם אתכם"**, כי עולם הזה הוא עולם הנסיון, שנשלחה הנשמה להיותה בנסיון בעולם הזה, שאם יעשה החטא יטה אחרי הידיעה, ואם לא יעשה החטא הרי יטה אחרי הרצון והציווי, המתנגד להידיעה, שעל זה נאמר **"אשה ריח ניחוח לה"**, שהוא נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני, והבן זה היטב":

הבעש"ט מציג כאן את רצונו של הקב"ה שיהיה לאדם רצון חופשי, כך שנוצרת מעין דבקות של האדם במידותיו של הקב"ה, כי כשם שהקב"ה רוצה באופן חופשי, כך האדם רוצה באופן חופשי. רצון זה של הקב"ה שיהיה לאדם רצון חופשי מבטל את המוחלטות של הידיעה, שאף שהיא יודעת את העתיד, הרצון אינו רוצה בה ובעתיד שהיא יודעת אלא ברצון החופשי של האדם. גישה זו מבליטה במודג את מוחלטות החופש האנושי היונק מהחופש האלוקי ורצונו.

ואולם, יש כאן רובד נוסף, אשר לפי הבעש"ט הבחירה החופשית של האדם אינה שלו אלא מהווה ביטוי לבחינת אלוקות שונות, כלומר, שאם בוחר האדם בטוב [ומתגבר על הרע, הניסיון האלוקי שבידיעה] אין זאת אלא ביטוי של חופש הרצון האלוקי המתבטא בספירת ה'תת', לעומת זאת אם הוא בוחר ברע, אין זאת אלא בחירה ב'חכמה', אי-עמידה בניסיון של 'הידיעה' האלוקית ובחירה בה.

הבעש"ט ממשיך אפוא את הקו הקבלי כלל ושל הארז"ל בפרט, הרואה במציאות כולה ביטוי של הקב"ה על בחינותיו השונות, ולכן גם כשמדובר על בחירה אנושית, זו אינה בחירה חופשית העומדת לכשעצמה, אלא ביטוי לבחינה אלוקית כלשהי. הבעש"ט רואה בחופש של האדם את הביטוי של הפנימיות הקבועה בו מראש על ידי השי"ת - 'הידיעה' צפונה בתוך הבחירה".

הוא ג"כ כלול בדעת העליון הק'. ולא היו יכולים ישראל להשיג התורה והמצוות ע"י האור המבטיח ג"כ. כמו שאין לנו השגה בדעתו ית', אשר על כן עשה השי"ת שלא ידע משה ולא יבין מזה האור כדי שלא יהיה כלול בדעתו וע"ז יכלו ישראל להשיג ע"י אותו האור התורה והמצוות. וזהו שמדויעה לנו תה"ק שמשא לא ידע בו וככל' והבן.

י" ח"ב ד"ר ג' ע"ג.

י"ז בפרשת ראה.

י"ח ריש פרשת ויקרא.

י"ט זהו לשי' הרמ"ע מפאנו, וכפי שהביא בשמו בספח"ק **דברי חיים** (פרשת בא) וז"ל: והנה ידוע שהידיעה והבחירה המה מקשי הבנה בפשטות, וכאשר כתב הרמב"ם ז"ל שזה אין בידו להשוות הידיעה והבחירה. אך האמת כמו שכתבו חכמי האמת שהידיעה צפונה בתוך הבחירה וכמו שכתב הרמ"ע ז"ל. והיינו שבאמת הקב"ה יודע הכל אפילו טרם שיעלה על לב אנוש כמ"ש בשרי היתוך (ליום שלישי) ואף על פי כן אינה מלכתחלה הבחירה, כי באמת גם הבחירה, הגם שיש לאדם בחירה, מכל מקום

והוא ז"ל בעצמו תירץ בזה, **דידוע ומפורסם** שאין לנו השגה באמיתות השי"ת ואחדותו. והוא נשמו וידיעתו הכל אחדות גמור ואמיתי. לא כידועת בשר ודם. שהוא וידיעתו הם שנים. ולזה כיון שאין לנו שום השגה באמיתות מציאות בעצמו כביכול כמו כן אין לנו שום השגה בידעו שהכל אחדות אחד. וזש"ה (ישעיה נה ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם כו' ע"כ דבריו ז"ל הקדושים עיי"ש.

והנה הגם שיש עוד תירוצים בזה אך הוא ז"ל כיוון אל האמת בזה. והנה הבורא בחוב"ש רצה להורות לנו עם סגולתו התורה והמצוות. ועשה זה ע"י משרע"ה והוא חבי' ומדת הדעת העליון הק' והיה כלול בכיכול באחדותו ואמיתותו. וכיון שהוא ית' וידיעתו חד אינון. א"כ לא היו יכולים בני ישראל להשיג התורה ומצוות ע"י משרע"ה שהוא דעת העליון הק'. כשם שאין לנו השגה באחדות וידיעת עצמותו ית'. לזה עשה הקב"ה וב"ש למשרע"ה קרני הוד. והוא אור המבטיח לבר מגופא. כי נצח הודו הם לבר מגופא ע"י ההוד אור המבטיח היו יכולים ישראל להשיג התורה והמצוות. וא"כ אם היה משרע"ה יודע מה האור המבטיח היה אז אור הודו ג"כ כלול בדעתו ודעתו כלול בדעת העליון הק' ונמצא שהיה האור המבטיח

דברי הבעש"ט מבטאים את הכיוון הבסיסי המצוי בחסידות בפרט ובקבלה בכלל, שהיא הבנת האדם מתוך מקורו באלוקות ובחינותיה השריית אימננטיות בכל דבר ודבר, וביטולו בזה מקור - יסוד המושתת על תפיסתו של הבעש"ט את הצמצום המתאר בכתיב הארזיז"ל שלא כפשוטו¹⁹ [ראה בגליון לפרשת קדושים].

אף שהחסידות מפרשת את מושגי הקבלה מתוך התמקדות באדם ובתיוקן מידותיו, ובמובן הזה מעניקה לו גם עוצמה

גדולה - מונחיה הקבליים משיבים בסופו של דבר את האדם למקורו האלוקי ומבטלים אותו ואת בחירתו במקור זה. לפיכך, אף שלעומת כתיבי הקבלה שאינם עוסקים בכך ישירות, דווקא החסידות העלתה מעלה את הדיון ב'ידיעה ובחירה' תוך מתן מקום לבחירה האנושית - מכל מקום יש בה נטייה מיסטית ברורה להכחשת הרצון החופשי²⁰, וכמוסבר רבות בספה"ק 'מי השילוח' להרה"ק מאיז'ביצא זי"ע²¹, אשר אין כאן המקום להאריך בדבריו, וכן בספה"ק 'פרי הארץ' להרה"ק רבי מנדל מוויטפסק זי"ע²².

הכל מסור ביד הקב"ה, וכמ"ש (ירמיה יח ט) כי כחומר ביד היוצר וכו', ואתה הסבות וגו' (מלכים א' יח טז) הרי שאפילו הבחירה שניתנה לאדם, מכל מקום הכל בידי הקב"ה, ואם כן כשהקב"ה הראה לישראל והוציא מגלות מצרים, והודיע דעת אמתו, הודיע גם כן בחירה. ועתה וכן הביא בספה"ק **דברי יחזקאל** (הנהגת מבי"ק על גליון מדרש תרבי) בה"ל, ועתה בשנת תרנ"ח האיר השית"ל את עיני בדבר הפלא הדפי' הוא **בדרך שכ' האר"י ז"ל ע"פ עתה ידעתי האמיר בעקביה כי הבחירה צפונה בדיעתינו ית' וע"י העקידה נתאמת הידיעה ע"י הבחירה**.

¹⁹ הרמח"ל אף הוא מקדיש דיון מיוחד לשאלת הבחירה של האדם, מתוך תפיסת הצמצום של הארזיז"ל, וטוען שישנן שתי הנהגות אלוקיות, שאין כאן ממקום להרחיב בה (דעת תבונות סב - עו).

²⁰ ראה בספר הנפלא "פרדוקס הידיעה והבחירה במשנתו של רבי צדוק הכהן מלובלין".

²¹ כך איתא שם (פרשת קרח): איתא במדרש מפני נסה נספ"ך קרח לפרשת ציצת לפי שקרח לקח טלית שכלה תכלת ואמר פטורה או חייבת. הענין בזה כי תכלת מורה על יראה והנה קרח טען שיראת הש"י מפורשת לפניו והוא מבין שהכל בידי שמים אפילו יראת שמים, וא"כ אין יבוא לאדם שיעשה דבר נגד רצון הש"י כיון שרצונו והמעשה הכל מאתו יתברך ואין יעשה דבר שלא לרצונו. וע"ז היה טען שפטור מציצת כי ציצת מרמוזין על יראה, ובאמת רצון הש"י שבעולם יהי לעיני האדם, וזה שאיתא בגמ' יחזקאל התפלל על פני שור ונהפך לכרוך כי שור מורה על הכמה המבוררת מאד ובעומק הכל בידי שמים ובחירת האדם אינו רק קקליפת השום ואינו רק לפי דעתו כי הש"י הסתיר דרכו מבני אדם כי יחפץ בעבודת האדם ובאם יהי הן גלוי לפניו לא יצמח בו שום עבודה, ועי"ז התפלל יחזקאל ונהפך לכרוך ביה דרך הש"י נסתר ודימה לבני אדם שהם בעלי בחירה ונהי' יבא ללכס עבודה וזה פירושו כרוך אפי' אוטרא. עוד כתב שם (פרשת ויבך) וז"ל: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. וזה הוא רק כפי הנראה, אבל הדעה' אמר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. שהי' יודע שטיב שכל מעשי בני אדם אף שניתן הבחירה ביד אדם הוא רק דבר מועט קקליפת השום, וזהו שאנו אומרים ביום הראשון לה' הארץ כו', דענין שבת הוא שתדע שאין שום כח ביד האדם לכל ה"ט מלאכות שנבראו בעולם עש"י יוכל אדם לפעול כל מה שירצה כולם נאסחים בשבת, וע"כ כשהתחילו ימי החול ומוותר בעשיית מלאכה יוכל האדם ח"ו לומר כחי ועוצם ידי, ע"כ תיקנו חז"ל לומר מיד לה' הארץ ומלא'.
וכן כתב (פרשת וישע): זקניכם חלומות יחלמו ובחורכם חזיונות יחזו, היינו כל מעשים הנעשים בעולם נראים למעשה בשר ודם אך מהרהרו והמחשבה נראים שהם מעשה הש"י, ובאלי הפרשיות מלמד אותנו הש"י אשר המעשים הם מיד הש"י והמחשבות הם מצד האדם.

²² וכן איתא שם (פרשת שופטים): עיקר שורש הכל שאדם כיכולת האדם בעצמו לעשות שום מעשה וחשבון מצות ומעשים טובים ולהדבק בדרכי

ה' ית' כי אם על ידו ית' הבורא מאורי האש אהבתו ויראתו על פניו, ואם כה יאמר לא חפצתי כך כל אילי נביות (ע"פ ישעי' ס ט) לא ועילו לו לקדש עצמו, וכי מה יועיל גבר עם אם לא יצדק מה יפעל לו (ע"פ איוב לה ט) ובאיה אופן תחול עליו קדושתו, ודיביתו, אין זה כי אם רחמיו על כל מעשיו, וחסד אל כמאמר (תהלים סב ט) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, לכן לא תכון העבודה לאלקים כ"א אחרי סדור שבחו של מקום והסתכלות זכרון מיעות ערך עצמו ועומק שפלותו, אין האדם קרוץ מתומר נגש עכור עפר מן האדמה בעיניו לא יראה ובאזונו לא ישמע ובלבו לא יבין כ"א אלהים עשה היום, הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יבט וכו' (שם פד ט) ואין כחו בפיו לדבר כ"א בדבר ה' כמאמר (נא יז) אדני שפתי פתחת, גם אהבתו גם יראתו הלא ה' זו כי מי האוהב אם לא חי' ה' המתפשט בנפשו ואת מי אוהב לה, ומה היא האהבה הלא היא המוחצת מעצמות אלהות המתפשט ומתקשר ומתאחד בעולם השפל והמוצצצם בעולם קטן הוא האדם (ת"ז ע קל ע"ב) ובכל מקום שהוא עומד תבונתו ית' הוא עומד כי הוא מקומו של עולם טובב כל עלמין וממלא כל עלמין.

בשעה שתוקפו מדת האהבה לאדם אין אותו יודע עד מה ולו חן ביתו בו יבחו נגדה וכולא קמיה כלא חשיבא כי מאת ה' הוא, לכל מה שהוא מתלהב יותר ומשיג בלבו אמיתות הענין אשר לא מנפשו היא כי מה עשה ובמה יוכל לעשות ככה מגודל עכירות גשמיות גופו ומחשבתו, אבל רוח ה' דיבר בו ומעלה על לשונו ואהבתו הלא זה אוד מוצל מאש ה', אזי יתלהב יותר ויותר בקול גדול ולא יסא ולא תכיל היריעה ולא יפסיקו ימי דיו לבאר עוצם וגודל חללה של לב האוהב אמיתי ונקודתו בזה והכל פיו בלהב השמימא.

ובאהבה זו ממיילא יתקשר לכל באי עולם ובני אדם כיוצא בו, אחרי היות האהבה שפע ברכה עליונה בתכלית הידיעה כי לא זכה מנפשו אליו וא"א לכל לעשותה ולזכות בה אבל ברצונו הקב"ה נתנה לו, ואם היה נותן מתנה זו לחברו היה חברו כיוצא בו מתלהב לשמו יתברך וא"כ במה נחשב הוא מחברו, והראיה באם העדר האהבה זו הרי הוא ככל האדם בעיני הגשמיים פעם במדות פעם בחון פעם ברחוב כחץ יעוף יומם מחשבותו כאלו לאלפים לכל צדק וצדק, והנה בהיותו במדה זו הרי הוא כאותו אדם ובמדה זו הרי כאותו בעל תאוה, וממילא אוהב כל ישראל אפילו לרשעי' ישראל מפני אמיתות הבנתו וידיעתו שקרובים מהם ויש לו שייכות עמם והנה הוא אחד האדם ואין לו לעצמו יתרון עליהם כ"א מה שנוהגו בשרתו מן השמים, ולכן בהיותו מתעלה באהבה ה' מתעלים כולם עמו לאלפים מפני שבהיותו במדות השייכים אליהם הרי הוא נפש אחת בכל מדה ומדה שהוא מודד הרי הוא מקושר עם אלפים ורבות בני אדם לכן בעלותו עולים עמו. משא"כ אדם המדמה בנפשו שכוחו ועוצם ידו עשה לו את כל החיל ללמוד לשמור ולעשות ולקיים את כל התורה הרי הוא שונא ישראל וכמו שאין לו אלה משה, ובודאי הוא כן ופחות גורע הוא מכל הרשעים כים גרש ומסיף כח כקליפה יותר מכל הרשעים יוודד מטה מטה, והוא נרגן מפריד

ואי"ה בגליון הבא נעסוק אודות התהליך הנמשך לאורך מועדי חודש תשרי - ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים, סוכות, שמיני עצרת ושמיחת תורה - לאור תפיסת החסידות בהבנת הידיעה והבחירה, ועל פי סוד הנסירה המובא בכתבי האריז"ל.

הנטייה להכחשת הבחירה החופשית בספרי החסידות מתבטאת גם בהעדפת הפנימיות על פני המעשים החיצוניים, כמובא למשל בדברי המגיד ממעזריטש זי"ע²⁷, וכפי שהרחיב את דבריו בספרה'ק' נועם אל"מלך' להרה"ק רבי אלימלך מליז'ווענסק זי"ע²⁸.

מעוניין לקבל את גיליונות "מעולפת ספירים" של שנים קודמות (ע"ט-פ)? מעוניין להצטרף לרשימת התפוצה ולקבל את הגיליון מידי שבוע בתיבת האימייל שלך? פנה אלינו בכתובת המייל 2088014@gmail.com ותוכל להתענג מידי שבוע מאור החסידות

רוצה להיות שותף בהוצאת הגיליון המרובות? נא לחץ בקישור כאן

נכתב ונערך ע"י הרב חיים פנחס הורוביץ שליט"א | לתרומות והנצחות, ניתן לפנות לטל': 050-4120188 | תרומות ניתן להפקיד בבנק מרכזתיל 17 סניף 732 מוס' חשבון 76879692 ע"ש "בית אשר ורבקה" ג"ר | לכל ענייני הגיליון, שאלות והערות, קבלת הגיליון באימייל, ניתן לפנות למייל 2088014@gmail.com | ת.ד. זכרון יעקב 10/18 י-ם

הוא כך וזה הוא כך ואין לו לאדם כי אם לסדר שבחו יתברך לפניו כמו סידור בעלמא וממילא תעשה הכל. כמאמר משה רבינו ע"ה בואתחנן (דברים ג. כד) אתה היחילת להראות את עבדך כי אפילו תחלת יראתי מפניך מאתך אני, וא"כ את גדלך ואת ירך החוקה שהם המדות ההתפשטות והאהבה ממילא חלה עליו, והכל ואתחנן במתנת חנם (יש"ש) רק ברצון המלך לבד בלי שום כושר מעשה כלל כמאמר (שם ט. ה) לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת את ארצם וזהו ואתחנן במתנת חנם אעברה נא ואראה וכו'.

יד כמובא בספרה'ק' מגיד דבריו ליעקב (אות צו) בה"ל. הנה העולם לא נברא רק בשביל שעשוע הקב"ה ותענוג כביכול במעשה המצות, שאמר ונעשה רצונו. פי' שיעקר התענוג הוא מה שאדם חושב ומתלהב לעשות נחת רוח לפניו יתברך, והוא למלאות רצונו כי העבדות עצמו אינו עיקר. כן לפעמים אדם לומד מפני טבעו שיש לו חשק ללמוד וג"כ אדם עוסק בסחורה שיש לו חשק לה, ומה הפרש ביניהם כ"א ממלא תאוותיו. אלא עיקר התענוג של הקב"ה הוא מהחשק שלו לעבודתו ית', כמו שנאמר כי ה' אליך אש אכלה הוא. פי' עיקר אכילתו ותענוגו ממעשה המצות הוא האש של ההתלהבות. כמ"ש אשה ריח ניחוח לה; ואר"ל שאמרתי ונעשה. אך ההתלהבות לבד לא היה לו כלים במה להתלבש וצריך להתלבש בעובדא.

פ"ה וזה לשון קדשו (פירשת וירא): שיעקר הוא כוננת הלב והבורא ברוך הוא הבוחר לנבנות וחקר כליות יודע מחשבות זה האדם שהיה כוננתו לשמו ברצון שלם לכן חושב לו כאלו עשאה. בשלמא מלך בשר ודם הרוצה לבחון את עבדיו ומוצה להם איזה עבודה לעשות אם יעשה בשלימות לא יבחון את לבבם אם כוונתם שלימה לעבדו באמת וברצון רק אחר שיעשו ויקיימו את מצות עבודתו אשר צוה עליהם יראה לפי המעשה אשר עשו ויבחון קצת כוונתם. אבל הבורא יתעלה החופש כל חדרי בטן ובוחרו כליות וכל יודע תוכן כוננתו אם היא שלימה איז חשוב לפניו יתברך כאלו עשאה.

אלוף שהוא מפריד היראה שהיא השכינה מחי החיים באמרו כי לא מן השם הוא זה וידו עשתה זאת. כן הלל שהיה עניו מאוד אמר (סוכה נג ע"א) אם אני כאן הכל כאן בכל מקום שמוצא את עצמו הרבה יש מאותו המין והרי הוא כאחד מהם אבל לה' הישועה לכן כשעולה עולים עמו. וזהו (תהלים טו. ח) וישתי ה' לנגדי תמיד פירוש שהוא משה את ה' אפילו בכל התנגדות המודמן אליו או ראה או ידע, מאמין במאמר (נחמיה טו. ו) ואתה מחיה את כולם, והם כמו מאמר (ת"ד ה. טי ע"ב) מים תחתונים בוכים גם אנו בעיניו להמחי קדם מלכא שרוצים להתעלה על פי ה' בזמן אשר יחפוץ ה' ביקרם. כי השם הו"ה הוא המעלה את הכל. וענין שם הו"ה הוא החכמה והבינה מקום ההתבוננות לשוב אל ה' והאהבה והיראה מפניו כידוע כי מן היראה האמיתית שהיא ה' אחרונה ושכינה בעמדו מרעיד ולכרו היתון עומד בתוך שורש הכל, וכנסת ישראל ואדני מעון הוא לו, וקול דברי אלקים חיים יוצא מפיו ומדבר בדבריו נבהל להשיב ומתדבק בקול שהוא האהבה המשפיע ומחיה את הדיבור שהוא היראה כדרך האיש לחזור אחר אבדו (קדושין ב' ע"ב) שהוא המשפיע אחר המקבל ועל היראה האמיתית ממילא חל האהבה, ואחרי ידיעתו שאף גם זאת חל ה' הוא וגבוהים עליהם אלהים חיים ומלך עולם חי החיים עולה הוא במעלה זאת ומשם אל האין שהיא החכמה שהיא יוד' קטנה שמנשה לעשים כל האותיות ומן היוד' עולה אל אלופו של עולם שהוא אל"ף כי צורת א היא יוד' וי' דל"ת כידוע מן אלופו של עולם השתלשלות הג' קווים והתפשטותם, שהאמצעי הוא מגדל הפורח באויר המעלה התפשטות השניים שהם אהבה ויראה והמגדל הוא המל"ד (עין חז"ב צא ע"א) וזהו הצירוף אל.

נמצא שקודם בריאת העולמות היה הוא ושמו לבד, ואחרי שברא הכל אעפ"כ באמיתות התבוננות אין שום דבר בעולם בלתי והכל בתוכו והוא בתוך הכל ומצויירו ומקיימו והרי הוא כאילו הוא ושמו לבד שהרי הוא רק למען היראות גדלו וכל הנקרא בשמו ולכבודו אפילו כל ההתנגדות. וזהו (ר"ה יז ע"ב) ה' קודם שחטא ה' אחר שחטא אל המעלה אל הכל ומתחילה ועד סוף הכל הוא יתברך בעצמו, ומה לאדם שיבא אחר המלך למה זה